

IDENTIFIKACE DOPOŠUD PATRNÝCH DOKLADŮ OSTRAVSKO-OPAVSKÉ OPERACE NA PŘÍKLADU SITUACE V OKOLÍ STŘÍBRNÉHO JEZERA V KATEŘINKÁCH U OPAVY¹

Jiří Juchelka – David Galia – Marek Pietoň – Ondřej Klápa – Tomáš Petr

Jiří Juchelka – David Galia – Marek Pietoň – Ondřej Klápa – Tomáš Petr:
Identification of so Far Visible Documents of Ostrava-Opava Offensive Using
Example of Situation around Silver Lake in Kateřinky Near Opava

The study summarizes the results of an archaeological survey carried out by the Silesian Museum in the area near the so-called Silver Lake in the Opava local part of Kateřinky, which became the scene of battles between Soviet and German military units in April 1945 as part of the Ostrava-Opava Offensive. In this area, the German army partially used elements of the pre-war Czechoslovak fortifications. In the past, the area was disturbed by construction work as well as the activities of illegal "treasure hunters". The text aims to use the example of this particular survey to point out the possibilities of archaeological mapping of disturbed areas with the help of modern technological procedures.

Key Words: Ostrava-Opava Offensive, Opava-Kateřinky, Silesia, military archeology

Úvod

Součástí několikaletého projektu mapování lokalit druhé světové války na území českého Slezska se stalo ověřování možnosti nedestruktivních metod v prostředí s různým charakterem a urovní výpovědní hodnoty. Zkoumány byly zachované okopové situace v okolí smolkovské tvrze, jejíž areál byl neprodyšně uzavřen v roce 1947² a přinesla tak zakonzervovanou situaci z dubna roku 1945. Ověřovaly se výpovědní možnosti v prostoru, do kterého vojska Wehrmachtu aktivně ustupovala po dobytí Opavy.³ Zkoumal se i prostor postupu Rudé armády směrem k Ostravě na podkladě nálezů kosterních pozůstatků vojáků obou stran válečného konfliktu.⁴

V roce 2022 se naše pozornost obrátila k událostem, které předznamenal osvobození Opavy, a to na podkladě průzkumu v severním předpolí Opavy. Naším cílem bylo opět ověřit úroveň přínosu aplikace nedestruktivních metod při identifikaci, popisu a vyhledávání pramenů spojených s obdobím druhé světové války na území, které prošlo dras-

tickými poválečnými změnami. Na mysl máme především terénní úpravy v okolí Stříbrného jezera v Kateřinkách, intenzivní zemědělskou činnost či další terénní úpravy. Na základě takto vygenerovaných dat bylo naší snahou komplexně vyhodnotit archeologickou situaci, provést rekonstrukci události a pokusit se vyřešit otázky širšího interpretačního úzu spojeného s definováním reálného a smysluplného přínosu nedestruktivních metod při analýze, syntéze a rozboru historických událostí na základě takto získaných pramenů.

Kostra průzkumu byla vystavěna na základě historických událostí.⁵ Sledován byl postup osvobozenecých vojsk a činnost vojsk Wehrmachtu ve snaze zabránit Rudé armádě v dalším postupu při dobývání města Opavy.

Osvobození Opavy se událo v rámci Ostravsko-opavské operace, která je mnohými historiky považována za jednu z největších vojenských operací druhé světové války na našem území. Operace začala ofenzivou vojsk Rudé armády 10. března 1945 a ukončena byla k 5. květnu 1945. Bojů se zúčastnilo téměř 400 tisíc vojáků na obou stranách a padlo při ní bezmála 24 tisíc Rudoařmejců a Čechoslováků a předpokládá se, že až 100 tisíc Němců. Samotné osvobození Opavy proběhlo v průběhu třetí fáze ostravské operace a položilo při tom život 2000 vojáků. Opava se stala nejvíce zničeným městem Československa a k jejímu osvobození došlo po těžkých bojích 22. dubna 1945 (viz níže).

Opava byla na konci války opevněna s využitím Československé obranné linie. Zakomponovány byly i části polních obranných prvků, doplněných ženíjnými překážkami. Celý systém měl tvar elipsy obkružující město do dvou kilometrů od jeho hranic a zahrnoval jak Kateřinky, tak i Jaktar a Malé Hoštice.⁶ Linie zákopů byla situována před pohraničními pevnostmi a chráněna byla od západu, severu a východu systémem překážek z ostatně-

Obr. 1. Vývoj místa průzkumu na mapovém podkladě a leteckých fotografiích (podklady použity z: <https://maps.arcamum.com/en/map/first-survey-silesia/>; <https://ags.cuzk.cz/archiv/>; <https://geoportal.gov.cz/> z 30. 11. 2021)

¹ Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Slezské zemské muzeum (DKRVO, MK000100595).

² Jiří JUCHELKA, *Second phase of non-destructive archaeological survey of fieldfortification in the neighbourhood of the Smolkov Artillery Fort*, in: Pavel DRNOVSKÝ – Petr HEJHAL et al., *Archaeology of Conflicts*, Hradec Králové 2020, s. 171–194; Jiří JUCHELKA – Marek PIETŇON, *Archeologické mapování lokalit 2. světové války v okrese Opava na příkladu tvrze Smolkov: užití nedestruktivních archeologických metod při výzkumu polních opevnovacích prvků*, *Studia archaeologica Brunensia* 24, 2019, č. 1, s. 113–140, cit. s. 119.

³ Jiří JUCHELKA – Ondřej KLÁPA, *Terénní identifikace aktivit 2. světové války na katastrech Branky, Hradce nad Moravicí, Raduň a blízkého okolí pomocí nedestruktivních archeologických metod, jejich mapování a návrh ochrany v krajinně na příkladu situace v Hradci nad Moravicí-Jakubčovicích*, *Zprávy památkové péče*, 81, 2021, č. 2, s. 201–222.

⁴ J. JUCHELKA, *Výsledky interdisciplinárního výzkumu ostatků vojáků z 2. světové války z katastrů Dobroslovic a Bobrovníků (okres Opava) z roku 2019*, *Časopis Slezského zemského muzea, série B – vědy historické* 71, 2022, č. 1, s. 57–82.

⁵ Byly využity především tyto práce: Emil VÁVROVSKÝ, *Z osvobozovacích bojů Rudé armády na Opavsku*, in: Andělín GROBELNÝ – Bohumil ŠOBOTIK (edd.), *Opava. Sborník k 10. výročí osvobození města*, Opava 1956, s. 259–270; Rudolf ŽÁČEK, *Dějiny Slezska v datech*, Praha 2004; František ŠVÁBENICKÝ a kol., *Tropani 1945, Opava v roce míru*, Opava 2016. Dále také např. Jaroslav HRBEK – Vit SMETANA a kol., *Draze zaplacená svoboda*, Svazek II, Praha – Litomyšl 2009; Břetislav TVARUŽEK, *Operační cíl Ostrava*, Ostrava 1973. Případně též: B. TVARUŽEK a kol., *Osvobození Československa Rudou armádou 1944–1945*, Svazek druhý, Praha 1965.

⁶ Kylešovice do tohoto systému zahrnuty nebyly.

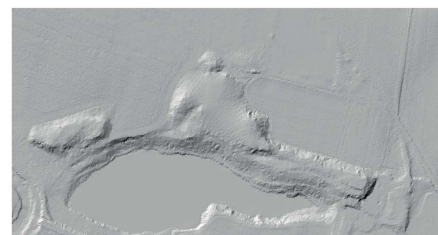

Obr. 2. Detailní pohled na prostor kolem pěchotního srubu OP-S 18 „U sádrovce“ (podklady použity z: <https://geoportal.gov.cz/z 30. 11. 2021>)

ho drátu a protitankových zátaras. Některé z československých pevností byly vybaveny původními protitankovými kanóny vz. 36 a těžkými kulomety vz. 37. V okolí byl vybudován systém zákopů a okopů, kulometná i protitanková hnízda a minová pole. Tyto kladly houževnatý odpor od Oldřišova postupující sovětské 60. armádě generálplukovníka Pavla Alexejeviče Kuročkina, který vzdálenost 5 km k okraji Kateřinek zdolával pět dní, a to od 17. do 21. dubna. V literatuře jsou zmiňovány pevnosti OP-S 19 „Finanční budka“, OP-S 20 „Na střelnici“ či OP-S 22 „Nad úvozem“ jako ty, které kladly houževnatý odpor až do 26. dubna, tedy čtyři dny po dobytí Opavy. U OP-S 19 je rovněž uváděn i zákopový systém, který je patrný ještě v roce 1954 na leteckém snímkování i u OP-S 18 „U sádrovce“.⁷ Mnohé pevnosti nebyly aktivně v boji použity, ale sloužily k jiným účelům, např. jako sklady munice, či protiletectvé a protidělostřelecké kryty.

První ozvěny války k městu dolehly v rámci formované druhé fáze operace, kdy 27. března provedl tandem letadel útok na Kateřinky a část vlastní Opavy. Vlivem této vojenské akce bylo centrum Opavy evakuováno, ovšem Kateřinky nikoliv. V noci z 29. na 30. března byly sovětskými bombardéry Kateřinky zasypány zápalnými pumami. K dalším náletům na Opavu a Kateřinky docházelo s pravidelnou přesností od 31. března až do dubnových dní. 17. dubna došlo k největšímu náletu na Kateřinky, kterého se mělo zúčastnit až 22 bojových letadel. 19. dubna se pozemní fronta přiblížila k hranicím

⁷ Z důvodu ověření byl právě zde proveden nedestruktivní archeologický průzkum.

Obr. 3. Stříbrné jezero v Kateřinkách a jeho okolí. Snímky LIDAR (použito z <https://ags.cuzk.cz/archiv/ z 30. 11. 2021>)

Opavy. Tehdy bylo zahájeno ostřelování města a obnoveny byly opět noční nálety. Dne 20. dubna se postup Rudé armády viditelně zpomalil z důvodu přiblížení se k opavskému opevňovacímu systému. Dne 21. dubna byly jednotky tankové 19. Panzer-Division od Opavy staženy a nahrazeny 158. Feldausbildungs-Division. Ze severu a severo-západu byla Opava hájena 1. Skijäger-Division, která pak bránila i vnitřní město a ze severo-východu a východu jednotkami 10. Panzergrenadier-Division. Po těžkých bojích bylo centrum města osvobozeno 22. dubna, symbolicky na 75. narozeniny V. I. Lenina.

Průzkum v okolí Stříbrného jezera u Opavy

Pro prospekci v rámci našeho projektu *Mapování lokalit 2. světové války v českém Slezsku* byl vybrán zcela záměrně prostor v okolí bývalého sádrovcového lomu, na severním okraji aglomerace města Opavy, který leží v katastrálním území Kateřinky. Zde jsou situovány tři prvky tzv. pohraničního Československého opevnění, jinak také známé jako Benešovy linie. V prostoru našeho zájmu se nachází dvojice objektů lehkého opevnění, a to objekt {IV}/2/A-140Z a objekt {IV}/1/A-160Z.⁸ Mezi nimi je situován pěchotní srub OP-S 18 „U sádrovce“.⁹

⁸ Oba objekty ROP vybudovány v roce 1938. Viz online, dostupné z: http://www.ropiky.net/dbase_objekt.php?id=1075728995 a http://www.ropiky.net/dbase_objekt.php?id=1075728996 [cit. 9. 11. 2022].

⁹ Objekt vybudován firmou ing. Bohuslava Krásky z Moravské Ostravy v roce 1937, viz online, dostupné z:

Obr. 4. Distribuce nálezů detektorového průzkumu
(zdroj mapových podkladů ČÚZK)

visejícího prostředí v okolí OP-S 18 „U sádrovce“. Zde byly vlivem zemědělské činnosti a erozi zasypány příkopy ještě patrné na leteckých snímcích z roku 1954 (obr. 2). V poslední době pak především nelegální detektoring v okolí Stříbrného jezera výrazně oslabuje i tak již neutěšenou vypovídací schopnost a bohatost artefakturní složky.

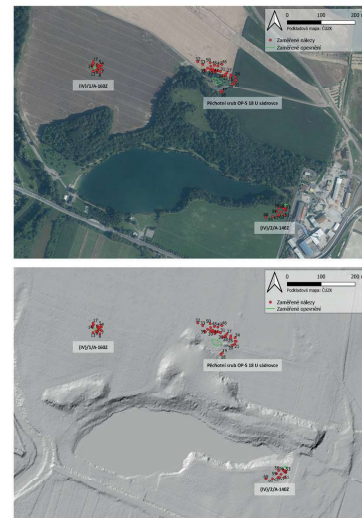
Naším úkolem tedy bylo, v prostorou značně ochuzeném o archeologické situace, provést prostřednictvím nedestruktivních metod¹¹ průzkum a na jeho základě vyhod-

notit schopnost archeologických metod rekonstruovat události spojené s obdobím druhé světové války. Taktó hendikepované prostředí bylo tedy vybráno zcela záměrně s cílem určit míru přínosu „šetřných archeologických metod“ vzhledem ke schopnostem zpětné výpovědní hodnoty hmotných pramenů při rekonstrukci události v minulosti.

V rámci našeho studia bylo aplikováno několik archeologických metod. Ty lze rozdělit na dva hlavní okruhy, archivní výzkum a terénní prospekci. Výsledky archivního průzkumu se opírají především o letecké snímky z padesátých let minulého století. Analyzován byl mikroprostor v okolí výše zmiňovaných vojenských bunkrů s ohledem i na jejich blízké okolí. Rychlost degradace archeologických situací je při konfrontaci poskytnutých informací jednoznačná. Ještě v padesátých letech minulého století je kolem srubu OP-S 18 patrné několik fortifikačních prvků. Jedná se především o spojovací příkop mezi jednotlivými prvky obranné linie a „kruhový“ příkop kolem bunkru, který je patrný ještě na snímcích z roku 1954 (obr. 2). Dnes je tato linie prakticky celá v krajině již nepostřehnutelná, ale její torzo je možno sledovat částečně pouze na 3D modelu terénu na základě dat poskytnutých Českým úřadem zeměměřickým a katastrálním technologií LiDAR (Light Detection and Ranging)¹² (obr. 3). Pro porovnání vývoje zkoumaných situací v čase, především ve vztahu k jejich postupnému zániku, byl využit dálkový průzkum.¹³ Jeho výsledky pak byly konfrontovány se starším leteckým snímkováním a mapováním (obr. 1). Pro cílené vyhledávání movitých archeologických nálezů z období druhé světové války byl v okolí tří již výše uvedených prvků obranné linie využit průzkum detektorů kovů,¹⁴ který je vedle geofyzikálních měření součástí přírodovědných aplikova-

notit schopnost archeologických metod rekonstruovat události spojené s obdobím druhé světové války. Taktó hendikepované prostředí bylo tedy vybráno zcela záměrně s cílem určit míru přínosu „šetřných archeologických metod“ vzhledem ke schopnostem zpětné výpovědní hodnoty hmotných pramenů při rekonstrukci události v minulosti.

V rámci našeho studia bylo aplikováno několik archeologických metod. Ty lze rozdělit na dva hlavní okruhy, archivní výzkum a terénní prospekci. Výsledky archivního průzkumu se opírají především o letecké snímky z padesátých let minulého století. Analyzován byl mikroprostor v okolí výše zmiňovaných vojenských bunkrů s ohledem i na jejich blízké okolí. Rychlost degradace archeologických situací je při konfrontaci poskytnutých informací jednoznačná. Ještě v padesátých letech minulého století je kolem srubu OP-S 18 patrné několik fortifikačních prvků. Jedná se především o spojovací příkop mezi jednotlivými prvky obranné linie a „kruhový“ příkop kolem bunkru, který je patrný ještě na snímcích z roku 1954 (obr. 2). Dnes je tato linie prakticky celá v krajině již nepostřehnutelná, ale její torzo je možno sledovat částečně pouze na 3D modelu terénu na základě dat poskytnutých Českým úřadem zeměměřickým a katastrálním technologií LiDAR (Light Detection and Ranging)¹² (obr. 3). Pro porovnání vývoje zkoumaných situací v čase, především ve vztahu k jejich postupnému zániku, byl využit dálkový průzkum.¹³ Jeho výsledky pak byly konfrontovány se starším leteckým snímkováním a mapováním (obr. 1). Pro cílené vyhledávání movitých archeologických nálezů z období druhé světové války byl v okolí tří již výše uvedených prvků obranné linie využit průzkum detektorů kovů,¹⁴ který je vedle geofyzikálních měření součástí přírodovědných aplikova-

Obr. 5. Celkový pohled na zkoumaný prostor
(zdroj mapových podkladů ČÚZK)

metody a cíle, Praha 2004, s. 11–12.

12 Více k aplikaci metody v Martin GOJDA – Jan JOHN a kol., *Archeologie a letecké laserové skenování krajiny*, Plzeň 2013.

13 K účelům dálkového průzkumu využívá Slezské zemské muzeum svůj vlastní dron DJI PHANTOM 4 PRO+, vybavený kamerou umístěnou na šosém stabilizovaném závěsu, s integrovaným digitálním systémem OcuSync pro přenos obrazu a videa s pozicním systémem.

14 Tuto metodu rovněž řadíme k nedestruktivním archeologickým metodám, viz Martin KUNA et al., *Nedestruktivní archeologie. Teorie, metody a cíle*, Praha 2004, tab. I.1.

<https://www.opevneni.cz/> [cit.9. 11. 2022].

10 S těžbou bylo v místě započato roku 1849, ale vrcholu zde dosáhla až po 2. světové válce (tehdy se těžilo ještě hlubinně). Povrchový důl byl otevřen až v roce 1954. Práce zde probíhaly až do počátku 60. let 20. století, kdy v roce 1964 byl důl samovolně zatopen. Viz online, dostupné z: <http://op4u.cz/old/opava-city.cz/scripts/detail82af.html?id=19695>; <http://op4u.cz/old/opava-city.cz/scripts/detaildec2.html?id=19697> [cit.9. 11. 2022].

11 Využití nedestruktivních archeologických metod je nejen šetrné k archeologickým situacím, ale současně i ke krajině. Jejich užití pro studium krajiny v sobě nese jednu znatelnou výhodu. Dokáže relativně rychle prozkoumat rozsáhlé prostory oproti tradičním „pomalým“ destruktivním metodám vázaným na jednu konkrétní lokalitu. Cílem nedestruktivních metod do budoucna je vypracovat a zmodernizovat natolik své postupy, aby se takto získané zdroje staly primárním pramenem archeologických informací a destruktivní výzkum byl upozádněn v co největší míře, viz v Martin KUNA a kol., *Nedestruktivní archeologie. Teorie,*

Obr. 6. Nálezy Rudé armády
(popis viz tabulka 1)

ných metod v archeologii. Jednotlivé terénní antropogenní aktivity včetně nálezů z povrchového detektorového průzkumu byly přesně polohově a výškově zaměřeny přístrojem GeoMax Zenith35 Pro GSM-UHF-TAG¹⁵ a naměřená data byla následně generována v softwaru Allplan Linear 2020. Výsledkem se stala prostorová mapa distribuce artefaktů, která v konfrontaci s polohou jednotlivých prvků obranné linie dopomohla identifikovat, popsat a následně vyhodnotit prostorové souvislosti (obr. 4).

Na podkladě výzkumu lze jednoznačně potvrdit výrazné narušení krajiny a především archeologických situací v okolí Stříbrného jezera v Kateřinkách. Dramatická změna prostředí vyvolaná antropogenní činností spojenou s důlními pracemi změnila okolní krajinu během několika let (obr. 1). Došlo k výrazné redukci archeologických situací, zániku mnoha antropogenních terénních prvků polních aj. opevňovacích součástí z období druhé světové války a snížení potenciálu artefaktuální složky. K té došlo i vlivem nelegálních činností tzv. hledačů pokladů.¹⁶

¹⁵ Jedná se o nejmodernější technologii měření, má 555 kanálů pro přijímání signálu všech družicových systémů a všech jejich frekvencí (včetně těch nově budovaných), rychlost 5 Hz při aktualizaci polohy, s integrovanou libelou a kompasem pro rychlé a spolehlivé měření RTK i se skloněnou výtyčkou. Poskytuje přesné výškové a polohové zaměření bodů a objektů, jejich zanesení do terénní dokumentace, případně do mapy.

¹⁶ Důvodem je mnohdy neznalost a nejasnosti v legislativní rovině ve vztahu k Zákonu 20/1987 Sb. o státní památkové péči (tj. co se má a nemá chránit, co je a není památkou, co je a není archeologický nález, jak staré nálezy je možno dle platné legislativy považovat za archeologický nález apod.), kdy i na nálezy z 2. světové války je pohlíženo jako na každý jiný archeologický nález se všemi s tím spojenými právními důsledky.

Obr. 7. Nálezy Wehrmachtu
(popis viz tabulka 1)

Během řízeného detektorového průzkumu v bezprostředním okolí objektů lehkého opevnění označených jako {IV}/2/A-140Z, {IV}/1/A-160Z a pěchotního srubu OP-S 18 „U sádrovce“ (obr. 5) bylo registrováno celkem 64 míst s pozitivními nálezy, z nichž do období druhé světové války náleží 25 artefaktů (viz tabulka 1). Jejich nízký počet odpovídá v místě jednoznačně narušené situaci¹⁷ vlivem několika faktorů (přirozená degradace materiálu, důlní činnost, zemědělská činnost, nelegální detektorování). V okolí objektu {IV}/1/A-160Z bylo registrováno celkem 17 pozitivních míst s nálezy z různých období. Jedná se o území intenzivně zemědělsky obdělávané a nízký počet artefaktů tento fakt zohledňuje a potvrzuje. Ještě menší počet nálezů resp. míst s pozitivním výskytem artefaktů je registrován u objektu {IV}/2/A-140Z. Zde hovoříme o 14 položkách. Okolí bylo totiž v minulosti výrazně narušené vlivem těžby a přesuny zeminy. Tento fakt potvrzují i výrazně novodobé nálezy (viz tabulka 1, položky 51 až 64). Největší počet pozitivních míst se nacházel v okolí pěchotního srubu OP-S 18 „U sádrovce“. Celkem

¹⁷ Srov. výrazně vyšší počet artefaktuální složky v rámci nenarušených zkoumaných situací v okolí smolkovské tvrze, viz J. JUCHELKA, *Second phase*; J. JUCHELKA – M. PIETON, *Archeologické mapování*, s. 119; či částečně narušené situace u Jakubovic (okres Opava), viz J. JUCHELKA – O. KLÁPA, *Terénní identifikace*.

33 lokaci nálezů odpovídá méně narušenému terénu, situovanému severně od objektu (travnatá plocha a částečně zemědělsky obdělávané pole).

Rudé armádě lze přiřadit 12 nálezů. Jedná se ve všech případech o militaria. Zastoupeny jsou především náboje ráže 7,62 × 25 mm Tokarev (obr. 6: 1 až 11), které se používaly v samopalech např. PPS-41 „Špagin“ nebo PPS-43 „Sudajev“. Nabíjely se jimi ovšem i samonabíjecí pistole typu Tokarev (TT-30; TT-33). Zastoupen je také sovětský velkorážní puškový náboj ráže 12,7 mm, který se používal v těžkých kulometech (obr. 6: 12). Nálezy Rudé armády se nacházely v rámci všech tří zkoumaných ploch. Jeden náboj ráže 7,62 × 25 mm byl nalezen v rámci objektu {IV}/1/A-160Z. Celkem 10 jich bylo registrováno v okolí pěchotního srubu OP-S 18 „U sádrovce“. U objektu {IV}/2/A-140Z se nacházel pouze velkorážní puškový náboj těžkého kulometu ráže 12,7 mm.

Artefakty, které lze považovat za součást výbavy vojáků Wehrmachtu, byly nalezeny v počtu 13 položek. Nejčastěji jsou zastoupeny puškové náboje ráže 7,92 × 57 mm Mauser (obr. 7: 1 až 5), které se používaly během druhé světové války v pěchotních puškách model 98, v kulometech MG 42, ve výsadkářských puškách FG 42 či v poloautomatických puškách G 43. V rámci získaného souboru se vyskytují exempláře vyrobené pro válečné účely a použité v období druhé světové války. O tom vypovídají výrobní čísla k letům 1934, 1936, 1938, 1943, 1944, která se na nich nacházejí. Objevují se však i náboje vyrobené pro lovecké účely (tab. 1, pol. č. 64), či náboje poválečné (tab. 1, pol. č. 42). Vedle těchto jsme zaregistrovali i nábojnice ráže 8 × 50 mm R Mannlicher (obr. 7: 6 až 9). Jedná se o náboj užívaný od roku 1888 pro pušku Mannlicher M 1885, která se běžně užívala ještě v 1. světové válce. Po ní se staly oblíbeným střelivem loveckých či sportovních pušek. Jejich užití ve 2. světové válce může být dokladem nedostatku zbraní a munice německé armády.¹⁸ To potvrzují i výrobní čísla jednotlivých nábojnic, která uvádějí roky výroby 1895, 1888, 1898 a 1915.¹⁹ K výstroji německé armády můžeme přiřadit jediný nález knoflíku z uniformy, tzv. kropaň²⁰ (tab. 1, pol. č. 46). K nálezům německé armády můžeme přiřadit i polévkovou lžici z alpaky. Tyto byly vyráběny speciálně pro německé ozbrojené složky (obr. 7: 10). Do období druhé světové války můžeme zařadit i minci resp. „5 reichspfennig“ s ražbou mezi léty 1940–1944 (tabulka 1, pol. č. 50).

Vedle nálezů z období druhé světové války bylo získáno i několik artefaktů starších. Jedná se především o nábojnice ráže 11 × 41 mm Wernld Rakousko-Uherské armády (tab. 1, pol. č. 23), mince Rakouského císařství resp. Rakousko-Uherska (tab. 1, pol. č. 11, 15, 30, 37, 43), či knoflík se znakem Rakousko-Uherské pošty (tab. 1, pol. č. 44). V souboru nechybí stejně tak i novější nálezy (tab. 1, pol. č. 10, 21, 26, 57)

18 Srov. J. JUCHELKA – O. KLÁPA, *Terénní identifikace*, s. 218. Na lokalitě v Jakubčovicích se nacházelo velké množství této munice v kontextu události spojených s obrannými aktivitami Wehrmachtu při postupu Rudé armády směrem na Skřipov.

19 Jejich přítomnost na lokalitě nemusí být samozřejmě výhradně spojena s událostmi během boje u Opavy, ovšem s ohledem na jejich výskyt i na jiných lokalitách z období druhé světové války (např. Jakubčovice) lze předpokládat jejich užití i během těchto událostí. Samozřejmě netze úplně zcela vyloučit i lovecké záležitosti s ohledem na výskyt v místě i jiné lovecké munice, kterou se během průzkumu podařilo získat (viz tab. 1, položky č. 42, 55, 64).

20 Jedná se o slangový název standardního knoflíku s krupičkovým povrchem uniform německých ozbrojených sil z doby 2. sv. války.

Závěr

I průzkum narušených lokalit přináší výsledky, které je možno aplikovat v rámci mapování míst s doklady průběhu bojů druhé světové války. Jejich poškození, v našem případě vlivem těžby a zemědělské činnosti, nedovolují zcela jasně definovat původní artefaktuální bohatost, ale i tak jsou z nich získávány pozitivní nálezy, které dopomáhají k rekonstrukci událostí z konce války. Na příkladu průzkumu v okolí Stříbrného jezera v Kateřinkách u Opavy bylo jednoznačně prokázáno, že i výrazně archeologicky oslabené prostředí v sobě stále obsahuje dostatečné množství archeologických hmotných pramenů optimální vypovídající hodnoty, které je možné díky nedestruktivním metodám identifikovat a případně pak na základě takto zjištěných informací i efektivně chránit.

Číslo	Předmět	Poznámka	OBR
1	fragment vidličky a nábojnice (7,92 x 57 mm Mauser) s čitelnou ražbou „P S* 128 38“	P - Polte Armaturen und Maschinenfabrik AG, Magdeburg -Sudenburg, Německo, S* - mosaz, 128 - číslo série, 38 - rok výroby	7:1
2	fragment nábojnice		
3	knoflík		
4	olověná střela (kule)		
5	Svátost s výjevem „Panna Maria matka ustavičné pomoci“ a z druhé strany „sv. Alfonsi Mario oroduj za nás“		
6	fragment vodící obroučky dělostřeleckého granátu		
7	železná přezka a náboj (7,62 x 25 mm Tokarev, nevystřelený) s čitelnou ražbou „3 - 44 X“	3 - závod č. 3 ve městě Uljanovsk (dříve Simbirsk), Rusko, - - technologická značka, 44 X - vyrobeno v říjnu 1944	6:1
8	knoflík		
9	nábojnice (7,92 x 57 mm Mauser) s čitelnou ražbou „P154 S* 18 34“	P154 - Polte Armaturen und Maschinenfabrik AG, Werk Selterhof, Treuenbrietzen, Německo, S* - mosaz, 18 - číslo série, 34 - rok výroby	7:2
10	mince - 10 h, ČSSR, 1962		
11	mince - 2 h (Heller), Rakousko - Uhersko, František Josef I., 1896		

12	fragment vodící obroučky dělostřeleckého granátu		
13	nýt/knoflík		
14	železný předmět - možná část podkovy?		
15	mince - 1 h (Heller), Rakousko - Uhersko, František Josef I., 1902		
16	fragment z dělostřeleckého granátu		
17	nábojnice (8 x 50 mm R Mannlicher) s čitelnou ražbou „18/V/98/GR“	GR - továrna Georga Rotha, Vídeň, Rakousko, 18/V/98 - vyrobeno v květnu 1898	7:6
18	nábojnice (7,92 x 57 mm Mauser) s čitelnou ražbou „hlb S* 10 43“	hlb - Metallwarenfabrik Treuenbrietzen GmbH, Werk Selterhof, Treuenbrietzen, Německo, S* - mosaz, 10 - číslo série, 43 - rok výroby	7:3
19	nábojnice (7,92 x 57 mm Mauser) s čitelnou ražbou „hlb S* 9 44“	hlb - Metallwarenfabrik Treuenbrietzen GmbH, Werk Selterhof, Treuenbrietzen, Německo, S* - mosaz, 9 - číslo série, 44 - rok výroby	7:4
20	2ks železného kování, fragment hřebíku, polévková lžice z alpaky se značkou „O&C Alpaca C“	O&C – Továrna Overhoff & Cie, Lüdenscheid, Německo, vyráběla vybavení pro německé ozbrojené složky, knoflíky, přezky, odznaky, atd.	7:10
21	mince - 50 h, ČSSR, 1963		
22	nábojnice (8 x 50 mm R Mannlicher) s čitelnou ražbou „19/I/15/W“	W - Manfred Weiss ocelárna a železářna, Budapešť-Csepel, Maďarsko (původně Rakousko-Uhersko), 19/I/15 - vyrobeno leden 1915	7:7
23	nábojnice (11 x 41 mm R Wernld) ražba nečitelná, jedná se o modernizovanou mosaznou nábojnicí s „Mauserovým dnem“	Služební náboj rakouské armády akceptovaný 1867. Byl opatřen tombakovou nábojnicí... V roce 1877 byl nahrazen nábojem 11x58 R Wernld, nicméně ještě kolem 1885 byl modernizován mosaznou nábojnicí s „Mauserovým dnem“. V pomocných armádních sborech, domobraně a také v civilním sektoru používán ještě do počátku I. světové války. zdroj: https://naboje.org/node/4714#	

24	náboj (7,62 x 25 mm Tokarev, nevystřelený) s čitelnou ražbou „T 44“	T - nábojový závod v Tule, 44 - rok výroby	6:2
25	mince - 10 reichspfennig, Německá třetí říše, 1940		
26	mince - 50 h, ČSSR, 1964		
27	fragment nábojnice		
28	náboj (7,62 x 25 mm Tokarev, nevystřelený) s čitelnou ražbou „T 44“	T - nábojový závod v Tule, 44 - rok výroby	6:3
29	náboj (7,62 x 25 mm Tokarev, nevystřelený) od výroby bez ražby		6:4
30	náboj (7,62 x 25 mm Tokarev, nevystřelený) s čitelnou ražbou „T 44“	T - nábojový závod v Tule, 44 - rok výroby	6:5
31	mince 1 krejcar, Rakouské císařství, 1861		
32	roztavená slitina		
33	zapalovač dělostřeleckého granátu		
34	fragment vodící obroučky dělostřeleckého granátu		
35	náboj (7,62 x 25 mm Tokarev, nevystřelený) s nečitelnou ražbou		6:6
36	náboj (7,62 x 25 mm Tokarev, nevystřelený) s čitelnou ražbou „T 44“	T - nábojový závod v Tule, 44 - rok výroby	6:7
37	mince - 1 pfennig, Německá říše, 1907		
38	náboj (7,62 x 25 mm Tokarev, nevystřelený) s čitelnou ražbou „T 44“	T - nábojový závod v Tule, 44 - rok výroby	6:8
39	zapalovač dělostřeleckého granátu		
40	náboj (7,62 x 25 mm Tokarev, nevystřelený) s čitelnou ražbou „T 44“	T - nábojový závod v Tule, 44 - rok výroby	6:9
41	náboj (7,62 x 25 mm Tokarev, nevystřelený) s čitelnou ražbou „T 44“	T - nábojový závod v Tule, 44 - rok výroby	6:10

42	nábojnice (7,92 x 57 mm Mauser) s ražbou „19 PS 46 XII“	PS - PS - Povážské strojírný, Povážská Bystrica, Československo, 1946 XII - vyrobeno prosinec 1946	
43	mince - 1 kreutzer, Rakouské císařství, František I., 1812		
44	knoflík se znakem Rakousko-Uherské pošty a fragment vodící obroučky dělostřeleckého granátu		
45	mince - 20 h, ČSR, ražba mezi 1947 - 1950		
46	knoflík kropenáč		
47	nábojnice (7,92 x 57 mm Mauser) s čitelnou ražbou „P S* 114 36“	P - Polte Armaturen und Maschinenfabrik AG, Magdeburg -Sudenburg, Německo, S* - mosaz, 114 - číslo série, 36 - rok výroby	7:5
48	průvlečka a náboj (7,62 x 25 mm Tokarev, nevystřelený) s čitelnou ražbou „T 44“	T - nábojový závod v Tule, 44 - rok výroby	6:11
49	střepina		
50	mince - 5 reichspfennig, Německá třetí říše, ražba mezi 1940-1944		
51	nábojnice (12,7 x 108 mm) s čitelnou ražbou „188 43“	sovětský velkorážní puškový náboj ráže 12,7 mm pro těžké kulomety DŠK; 188 - závod č. 188 evakuovaný do Novosibirsku, Rusko v roce 1941. 43 - rok výroby	6:12
52	nábojnice (11 x 41 mm R Wemdl) ražba nečitelná, jedná se o modernizovanou mosaznou nábojnici s „Mauserovým dnem“	viz č. 23	
53	nábojnice (8 x 50 mm R Mannlicher) s čitelnou ražbou „18/1/95/BFM“	BFM - Berndorfer Maschinenfabrik, továrna na bajonety a náboje, Berndorf, Rakousko, 18/1/95 - vyrobeno v lednu 1895	7:8
54	mince - 10 h, ČR, 1995		

55	nábojnice (cal. 24) s čitelnou ražbou „H. UTENDOERFFER № 24 NÜRNBERG“	№ 24 - lovecký celokovový brokový náboj ráže 24, H. Utendörffer Munitionsfabrik, Norinberk, Německo	
56	tábornická sekera domácí výroby se zbytky zeleonomodrého nátěru na hlavě sekery		
57	známka pro psa s číslem „7568“ a ražbou „MĚS-TO OPAVA“		
58	pravěký keramický střep; drobný amorfní fragment slitiny; olovená střela 28,5g	střela z náboje vz. 1867 systému Wänzel	
59	deformovaný bronzový zvoneček bez „srdce“		
60	nábojnice (8 x 50 mm R Mannlicher) s čitelnou ražbou „18/III/88/GR“	GR - továrna Georga Rotha, Vídeň, Rakousko, 18/III/88 - vyrobeno v březnu 1888	7:9
61	malá bronzová čtvercová přezka		
62	fragment vodící obroučky dělostřeleckého granátu		
63	část hliníkové čajové lžičky		
64	nábojnice (7 x 57 mm Mauser) s čitelnou ražbou „SBP 7 X 57“	SBP - výrobce střeliva Sellier & Bellot Vlašim, jedná se o nábojnici z loveckého náboje	

Identification of so Far Visible Documents of Ostrava-Opava Offensive Using Example of Situation around Silver Lake in Kateřinky Near Opava

(Summary)

The survey of disturbed areas yields results that can be applied in the framework of mapping places with proofs of the course of World War II battles. Their damage, in our case due to mining and agricultural activity, does not allow us to clearly define the original artefactual richness, but, even so, positive findings are obtained from them, which help to reconstruct the events from the end of the war. Using the example of survey in the vicinity of the Silver Lake in Kateřinky near Opava, it was clearly demonstrated that even a significantly archaeologically weakened environment still contains a sufficient amount of archaeological material sources of optimal indicative value, which can be identified thanks to non-destructive methods and, if necessary, based on the information found using this method, protected effectively.

PhDr. Jiří Juchelka, Ph.D.
Slezské zemské muzeum
juchelka@szm.cz

David Galia
Slezské zemské muzeum
galia@szm.cz

Marek Pietoň
Slezské zemské muzeum
pieton@szm.cz

Mgr. Ondřej Klápa
Slezské zemské muzeum
klapa@szm.cz

Mgr. Tomáš Petr
Slezské zemské muzeum
petri@szm.cz

ROMSKÁ PROBLEMATIKA V MORAVSKOSLEZSKÉM POHRANIČÍ 1945–1968¹

Lubomír Hlavienka

Roma Population in Moravian-Silesian Borderland 1945–1968

The article deals with situation of Roma population in Czechoslovakia after 1945 on example of Silesia and surrounding Northern Moravian districts. The attention is payed to approach of state and regional administration towards Roma minority in context of political and social development of the region. The study describes the immigration of Roma population from Slovakia and Hungary after 1945, as well as living conditions of the minority and the position of Roma on labour market. The interactions with Czech and Slovak majority are analysed as well. Research is based on agenda of regional administrations and security forces. The article depicts the situation of Roma minority since the end of World War II until the reforms of territorial structure in late 1960s. During this period a stable structure of Roma settlement was established.

Key Words: Ethnicity, Nationalism, Roma, Czechoslovakia, Silesia, Northern Moravia

Romská menšina představuje celek, který od r. 1945 byl předmětem zájmu státní politiky. Článek si klade za cíl zmapovat, jak se zásadní politické proměny odrazily na romské komunitě ve zkoumaném regionu, jaké byly životní podmínky příslušníků této menšiny, kde pracovali a jaké byly jejich vztahy nejenom s majoritním obyvatelstvem, ale i s orgány místní správy. Článek pokrývá období od vzniku romské komunity v regionu, až do r. 1968, kdy se jak v rámci zkoumaných okresů, tak i v kontextu celého Severomoravského kraje, jednalo již o významnou menšinu.

Národnostní problematika západního Slezska a přilehlé severní Moravy představuje téma, které se nacházelo dosud spíše na okraji vědeckého zájmu a ačkoliv v posledních letech vznikly některé práce, zabývající se nejenom touto otázkou, ale i tématem osídlení politických okresů Krnov a Bruntál² po r. 1945, což bezprostředně souvisí s národnostní skladbou zkoumaného regionu, tak řada procesů, jež se zde odehrála po skončení 2. světové války, zůstává nadále nezmappována. Tato studie bude sledovat vývoj romské menšiny v regionu, který jsme vymezili teritoriemi bývalých správních okresů Bruntál, Krnov, Rýmařov, Opava, Hlučín, Vítkov a Jeseník (jak se od r. 1947 jmenoval původní Frývaldov), po správní reformě 1960 se jednalo o okresy Opava, Bruntál a část okresu Šumperk. Jednalo se tedy do r. 1960 o okresy nacházející se na pomezí krajů Ostravského a Olomouckého, respektive po r. 1960 o západní část kraje Severomoravského. Pro všechny tyto okresy platí, že do r. 1945 zde představovali Němci velmi početnou, či přímo dominantní složku obyvatelstva, avšak po skončení války došlo k radikální proměně národnostní struktury. Po odsunu Němců se ve zkoumaném regionu vytvořilo národnostně velmi pestré složení obyvatelstva, jelikož zbytky německé populace doplnili osídlenci z českých zemí a ze Slovenska, po vyslyšení výzvy čs. vlády se v pohraničí usídlili i tisíce reemigrantů, od přelomu 40. a 50. let našli zejména na Krnovsku a Jeseníku nový domov Řekové a mimo nich se v regionu objevili také Maďaři nuceně přesídlení z jižního Slovenska, či část chorvatské populace, původně sídlící na jižní Moravě. Do tohoto ná-

¹ Článek vznikl v rámci řešení projektu NAKI II DGI8P02OVV64 Právní, historické a společenskovední aspekty nových a tradičních menšin v České republice.

² Jedná se o práce Aleš KREMPL – Zdeněk JIRÁSEK, *Osídlování okresu Krnov v letech 1945–1949*, Časopis Slezského zemského muzea, série B – vědy historické 64, 2015, č. 3, s. 257–270; TÍŽ, *Osídlení okresu Bruntál v letech 1945 – 1949*, Slezský sborník 113, 2015, č. 2, s. 315–338.